

**REGION
KRONOBERG**

Ensamagerande våldsverkare

STP-konferensen 2026 Djurönäs

Hedvig Krona

Specialist i psykiatri och rättspsykiatri, med. dr

Rättspsykiatriska Regionkliniken Växjö

Så kan vården förebygga dödligt våld

Förändringar som kan förebygga våld behöver göras inom den psykiatriska vården. Efter tre våldsdåd med dödlig utgång bör detta stå högt på dagordningen och vi föreslår konkreta åtgärder, skriver specialister i psykiatri.

Tre våldsdåd med dödlig utgång har på senare tid drabbat till synes slumpmässigt utvalda och för gärningsmännen okända kvinnor. Medierna har rapporterat att de misstänkta för dessa dåd, mordet på ambulansvårdaren i Harmånger i september och mordet under julhelgen i Rönninge och Boden, har psykiatrisk problematik. Detta väcker viktiga frågor om vårdens, och i synnerhet psykiatriens, förmåga att förutse och förebygga våldshandlingar.

Antalet fall av dödligt våld i Sverige varierar mellan 68-124 per år enligt Brottsförebyggande rådet (Brå). Även om psykiatriska tillstånd förekommer i högre grad hos gärningspersoner vid dödligt våld jämfört med den allmänna befolkningen, är det en mycket liten andel av personer med psykisk ohälsa som begår våldsbrott. Under åren 2006-2017 inträffade sammanlagt 43 fall av "dödligt våld av psykiskt skul", så kallade vansinnesdåd (dåd som inte kunde kategoriseras som dödligt våld i nära relation, i familjen, i kriminell miljö eller vid spontanbråk och dispyter). Av dessa hade 28 personer varit i kontakt med, eller fått läkemedel utskrivet av, psykiatrisk vård under det senaste året. Detta motsvarar ett genomsnitt på tre personer per år och kan sättas i proportion till att drygt en halv miljon personer hade kontakt med psykiatrisk vård under 2023. Vid våld riktat mot närstående är det vanligare att gärningspersonen har haft kontakt med psykiatri. I dessa fall beskriver Brå att 45 procent av gärningspersonerna haft kontakt med psykiatrisk vård under det senaste året.

Orsakerna bakom allvarliga våldsbrott är komplexa och många faktorer interagerar. De flesta gärningspersoner är män, men att på individnivå predicera risken för våld i en population, där risken trots allt är ytterst låg, är mycket svårt. Exempel på faktorer som ökar risken för våld är tidigare våldsamt beteende, substansbruk, beroende, impulsivitet, extremistiska åsikter, självmordstankar vid allvarlig psykisk sjukdom samt social eller ekonomisk utsatthet. När bedömningsinstrument används i psykiatri för att predicera våld är

Att på individnivå förutspå risken för våld är mycket svårt, skriver artikelförfattarna. Foto: Henrik Montgomery/TT

bedömningarna bättre än slumpen. Detta innebär att träffsäkerheten är bättre än 50 procent, men att det sker felbedömningar i en betydande andel.

Eftersom vi idag inte har tillförlitliga instrument för att bedöma vem som kommer att bli våldsam eller när i tiden det kan ske skulle en rekommendation om bred screening av våldsrisk inom psykiatri medföra både etiska och praktiska utmaningar. Tidsåtgången för att göra en riskbedömning på samtliga personer som har kontakt med den psykiatriska vården blir enorm, och eftersom evidensen är svag, finns det risk för falsk trygghet och uteblivna riskreducerande insatser om risken underskattas. Ömvänt kan överskattad risk för farlighet leda till onödig vård. Risk finns också för ökad stigmatisering vilket kan avskräcka personer från att söka vård, den vård och behandling som kan förebygga våld.

Vi vill lyfta fram några områden som vi ser är av relevans för att vården ska få bättre förutsättningar att bidra till att förebygga våldshandlingar.

”
En rekommendation om bred screening av våldsrisk inom psykiatri skulle medföra både etiska och praktiska utmaningar.

1. Satsa på akutsykiatri och beroendevård. Vid psykisk sjukdom och aggressivitet är adekvat vård och behandling väsentliga åtgärder för att förebygga våld. Samsjuklighet med substansbruk och beroende är en betydelsefull riskfaktor för våld, vilket gör satsningar på tillgänglighet, vårdplatser och kompetens inom akutsykiatri och beroendevård till särskilt prioriterade områden.

2. Öka kompetensen hos vårdpersonalen om riskbedömningar och våldsförebyggande insatser. Personal behöver lära sig att identifiera, förstå, hantera och följa upp farlighet lika naturligt som vi idag hanterar suicidalitet. Liksom vid bedömning av suicidalitet, bör fokus vara på att identifiera triggers och risk-situationer och tillsammans med patienten planera strategier för att hantera dessa på ett konstruktivt sätt. Generell screening eller obligatorium att göra farlighetsbedömning inom psykiatri bedöms inte vara värdeskapande, utan fokus bör vara vid uppvisad eller uttalad aggressivitet och vid misstanke om våldsamt beteende. Bedömningarnas nytta är helt beroende av utbildning och träning av personalen, samt att verkliga insatser för att hantera risker och riskbeteende erbjuds.

3. Använd den psykiatriska tvångsvårdslagen (LPT) när det är tillämpligt. LPT kan ge vården möjlighet att säkerställa behandling av allvarlig psykisk sjukdom, vilket är särskilt viktigt vid samsjuklighet med beroende, vid känd våldsamt eller aggressivitet, för att förebygga våld.

4. Öka samarbete mellan vården, socialtjänst och polis. Ge oss möjlighet att samarbeta över organisationsgränser kring personer med känd våldsamt. Det skulle kunna möjliggöra att fler personer får behandling för sin psykiska sjukdom och får tillgång till kommunala insatser som kan bidra till att bryta den isolering som är vanlig och skadlig hos dessa personer. På så sätt får vi en möjlighet att öka tryggheten för den sjuka, för personalen och för samhället.

Elin Fröding Särice
fil dr, specialist i psykiatri, chefsläkare och sektionsschef, Region Jönköpings län
Martin Hultén
specialist i psykiatri, chefsläkare, Region Skåne
Peter Andiné
professor, specialist i psykiatri och rättspsykiatri, Göteborgs universitet

SvD Debatt 21 oktober 2026

Psykisk ohälsa, radikalisering och terrorism

INGET SÄKERT SAMBAND HAR KUNNAT PÅVISAS

Regeringens nationella samordnare mot våldsbejakande extremism identifierar i sin nationella handlingsplan att islamistisk extremism utgör ett allvarligt hot mot Sverige och svenska intressen. Återvändande jihadister pekade ut som ett särskilt hot. I handlingsplanen bedömer samordnaren att unga vuxna med psykisk ohälsa eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är i riskzonen för att rekryteras till våldsbejakande miljöer och skriver om sjukvårdens möjligheter »att upptäcka tecken på våldsbejakande extremism« [1].

Vår klinik ingår i EU:s nätverk för kunskapsspridning om radikalisering (Radicalisation Awareness Network; RAN) [2], där även frågeställningar om psykiatrins möjligheter att utföra riskbedömningar av individer som misstänks löpa risk att radikaliserats har diskuterats.

Vi befärar att sk radikaliseringsbedömningar av potentiellt våldsamma extremister kommer att påbörjas

»Vi befärar att sk radikaliseringsbedömningar av potentiellt våldsamma extremister kommer att påbörjas med de bästa av avsikter men med svagt vetenskapligt stöd.«

Per Köhler, med dr, underläkare, Lycksele lasarett; tidigare vuxenpsykiatriska kliniken Malmö
● per.kohler@vll.se

Hedvig Krona, ST-läkare, doktorand, Lunds universitet

Johanna Josefsson, överläkare; de båda sistnämnda vuxenpsykiatriska kliniken Malmö

med de bästa av avsikter men med svagt vetenskapligt stöd.

I ljuset av detta är en översikt av befintliga screening- och riskbedömningsverktyg och en genomgång av den forskning som finns om ensamagerande och organiserade terroristers psykiska hälsa påkallad för att kunna bedöma om det finns grund för beslut om ändrade rutiner eller behandlingsmetoder i klinisk psykiatrisk verksamhet.

Fem screening- och riskbedömningsverktyg finns

I dagsläget finns fem screening- och riskbedömningsverktyg avsedda att användas i klinisk verksamhet:

- Revised religious fundamentalism scale [3]
- Violent extremist risk assessment (VERA-2) [4]
- Extremist risk guidance 22+ (ERG 22+) [5]
- Identifying vulnerable people guidance (IVPG) [6]
- Terrorist radicalization assessment protocol (TRAP-18) [7].

Utöver dessa finns ytterligare instrument utvecklade för forskningsändamål [8].

Revised religious fundamentalism scale är utvecklat för att identifiera religiösa extremister. Verktöget är, trots sitt specifika syfte, dock bättre på att upptäcka aggressiva yttringar av högerauktörära åsikter än religiös fundamentalism [3].

VERA-2 [4] är ett verktyg för riskbedömning av individer som redan dömts för eller på annat sätt konstaterats ha begått våldsamma terroråd. Användningsområdet är därför begränsat till att i huvudsak bedöma risken för återfall.

ERG 22+ [5] är ett instrument för kliniska riskbedömningar som fått stort genomslag. Det används sedan 2011 i England och Wales för att göra individuella radikaliseringsbedömningar av tidigare ostraffade personer. Instrumentet består av 22 punkter ordnade under tre faktorer som vägs samman:

- engagemang (faktorer som motiverar en individ att arbeta med en grupp eller ideologi)
- uppsåt (beredskap att bryta mot lagar och normer för att uppnå mål)
- kapacitet (förmåga att utföra ett terroråd).

Terrorism – vad är det?

Vitt skilda definitioner, men:

Våldsuttryck syftande till att vinna **politiska, ideologiska** eller **religiösa** mål genom att betvinga, skrämma eller framföra ett politiskt budskap till en mottagande grupp större än de närmast drabbade.¹

1. Cohen (2012) Who Will Be a Lone Wolf Terrorist?

SÄPO: Våldsbejakande extremism

Gemensamma föreställningar för grupperingar:

- De ser brott som en legitim del av kampen för en annan **samhällsordning**.
- De menar att en sådan förändring **inte** kan uppnås genom det demokratiska systemet.

Enligt dem krävs andra mer direkta och radikala metoder, ofta våldsamma sådana, även om det innebär att **enskilda individers fri- och rättigheter kränks**.

Socialstyrelsen: Våldsbejakande extremism

Våldsbejakande extremism är ett samlingsbegrepp för rörelser, ideologier eller miljöer som inte accepterar en **demokratisk samhällsordning** och som **främjar våld** för att uppnå ett ideologiskt mål.

- den våldsbejakande **högerextrema vit makt-miljön**
- den våldsbejakande **vänsterextrema autonoma miljön**
- den våldsbejakande **islamistiska extremistmiljön**

Lone actor terrorist - ensamvargarna

En definition¹:

- Agerar själv/individuellt
- Tillhör inte en organiserad terroristgrupp men kan sympatisera med samt dela ideologier med en.
- Modus operandi (tillvägagångssätt) skapas och utförs av individen

Skillnad görs dock mot exempelvis skolskjutningar?

1. Cohen (2012) Who Will Be a Lone Wolf Terrorist?

Hur definieras en ensamagerande våldsvärkare?

En person som planerar att begå, eller begår, minst ett grovt våldsbrott och som har fyra huvudsakliga kännetecken:

1. Gärningen syftar till att *påverka* eller *ingjuta fruktan* i andra
2. Det utförs *ensamt* av gärningspersonen
3. Det är *huvudsakligen* planerat, förberett och finansierat av gärningspersonen
4. Det har inte stöd av inspiratör eller uppdragsgivare avseende punkt 3.

Ytterligare ett sätt att definiera

1. ensamagerande terrorister
2. ensamagerande som begår skolattacker/skolskjutare
3. ensamagerande attentatspersoner
4. övriga ensamagerande, inklusive tillämpliga fall av bl.a. massmord och "suicide-by-cop" eller liknande dåd som involverar suicid.

Ideologier

198 attacker utförda mellan 1968 – 2010¹:

- Högerextrema-/ vit maktideologier (17%) (kristna miljöer)
- Islamism (15%)
- Abortmotståndare (8%)
- Nationalism/separatism (8%)

- 30 %: **ingen känd ideologi**
  - Men! Inte ovanligt med egna blandningar av ideologier

Vilka motiv har en ensamagerande våldsvärkare?

- en upplevd rättighet
- ett rättspatos
- en religiös övertygelse
- en politisk eller ideologisk övertygelse
- personliga grunder
- psykisk problembild
- en kombination av ovanstående

Forskningen om motivbild

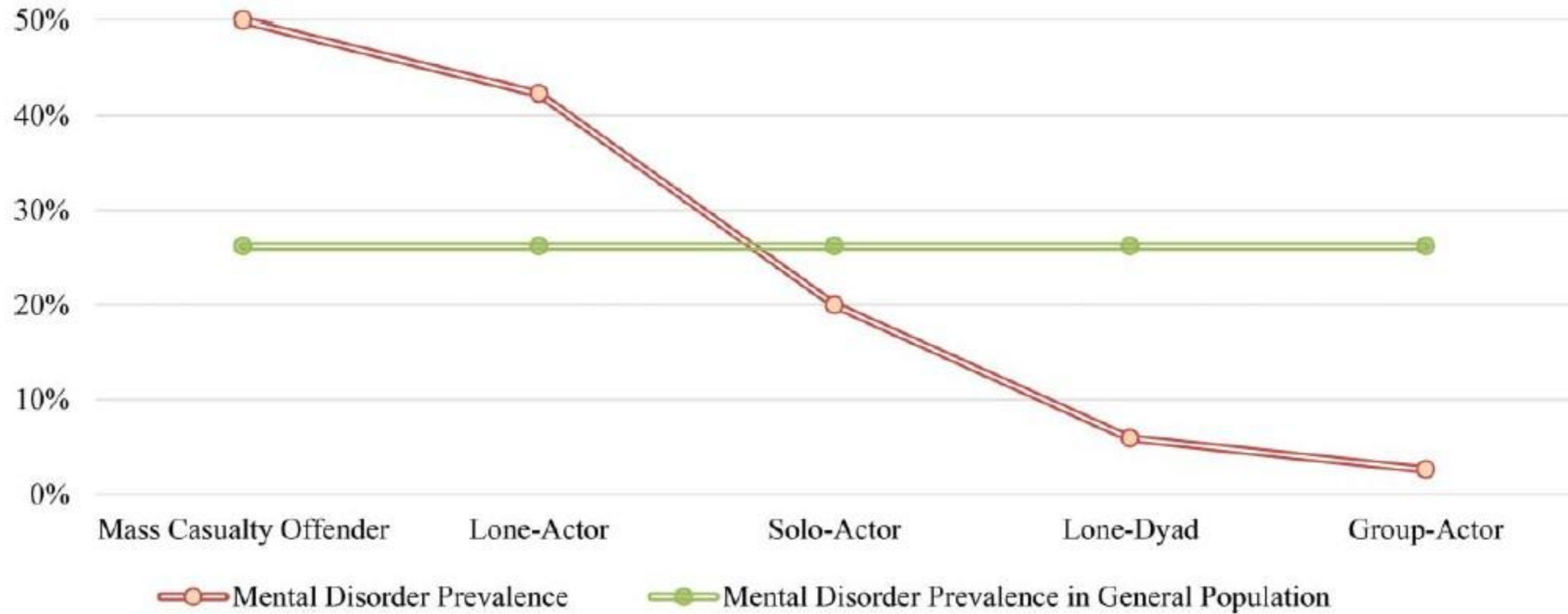
LAGF - Lone Actor Grievance Fueled Violence

Grievance – ungefär klagomål, missnöje

Gemensamt för ensamagerande är **missnöje** och **fixering**

Är ideologier och terrorism en yttre täckmantel representerande gemenskap – de inre processerna är gemensamma enligt LGAF?

Mental Disorder Prevalence across Actors

Vilken typ av psykisk ohälsa kan ses i gruppen? (I)

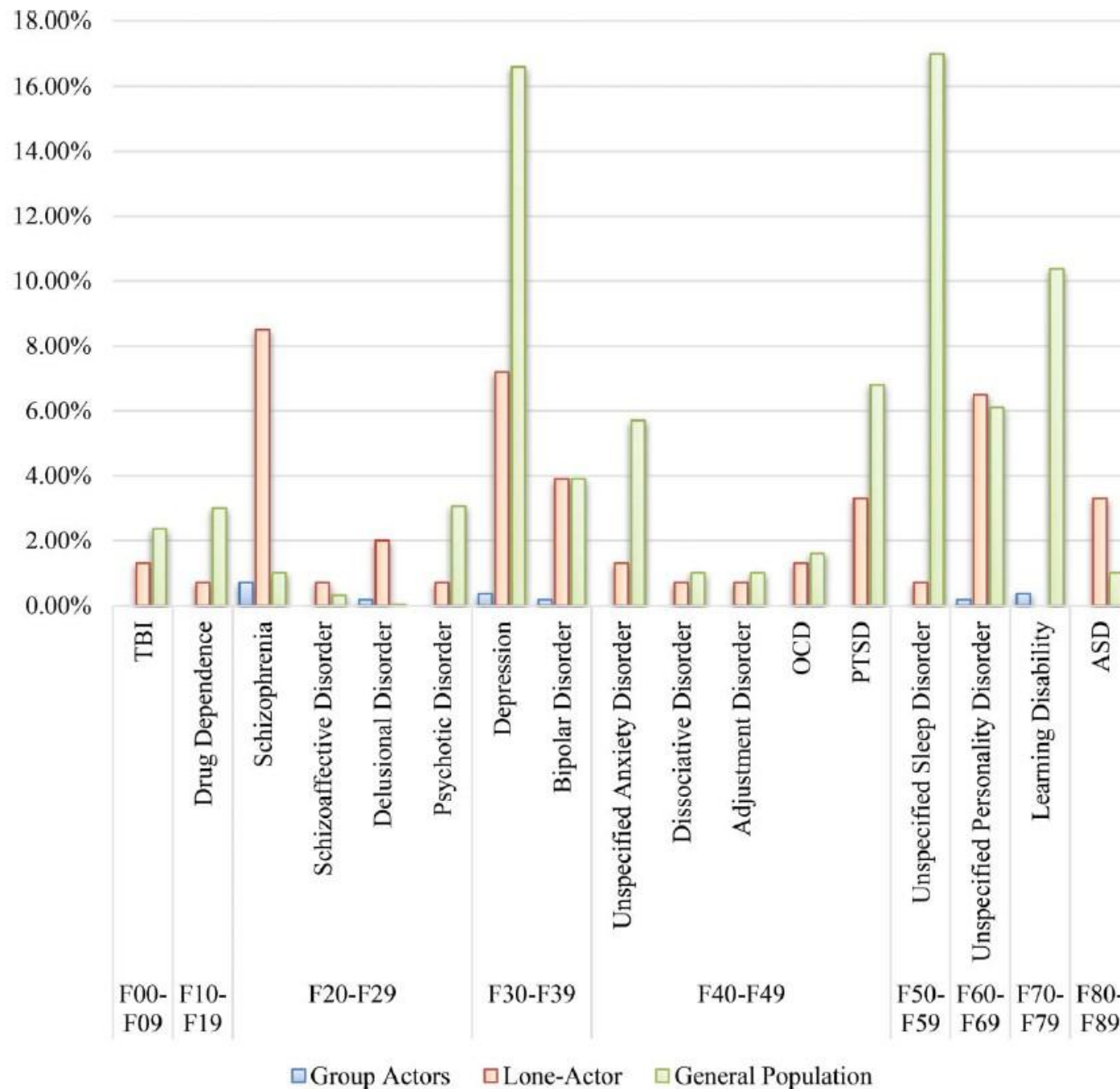
Ingen enskild psykiatrisk diagnos gör en person till våldsverkare.

- **Psykos:** svagt ökad risk för våld vid schizofreni, särskilt om samtidigt missbruk. Svår funktionsnedsättning ger sämre planeringsförmåga.
- **Autism:** ingen ökad risk för våld i populationen. Något fler inom gruppen ensamagerande dock. Vanligt med komorbiditet, tidigare traumatisering, missbruk hos gärningspersoner.
- **Personlighetsstörning:** Narcissistisk och antisocial PD i 80% av fallen

Vilken typ av psykisk ohälsa kan ses i gruppen? (II)

- **Affektiv sjukdom:** vanligt med depression och ångest. *Suicide by cop* - martyrdöden?
- **Ångesttillstånd:** något vanligare i gruppen

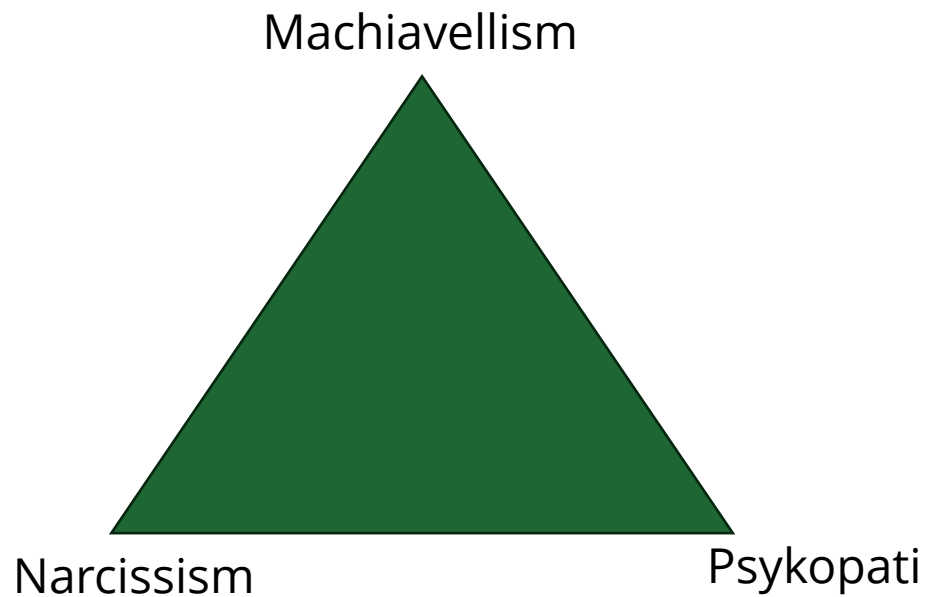
Gemensamt: sjukligheten tenderar att öka isolering och minska på prosociala intryck och nätverksbyggande.

■ Group Actors ■ Lone-Actor ■ General Population

Den mörka triaden

Machiavellism: Manipulation, dominans i relationer, intrigmakande.

Psykopati: Impulsivitet, spänningssökande, känslökyla, nedsatt förmåga att känna skuld och rädsla.

Narcissism: Grandiositet, bekräftelsebehov, rätt till undantag och särskilda rättigheter

Gemensamt: oförmåga att skapa genuina ömsesidiga relationer

Avslöjas planerna i förväg?

Amerikanska studier om mass-skjutningar¹:

Leakage

- 67-87% läcker information om sina avsikter/intressen
- Vanligare bland yngre förövare?

Kommunikationen kan ha olika syften²:

- Uppmärksamhet
- Skrämmas
- Spänning

Större sannolikhet för leakage om **upplevt missnöje** – gärningen ska ställa saker till rätta/upprättelse.

1. Peterson et al (2021) Communication of Intent to Do Harm Preceding Mass Public Shootings in the United States, 1966 to 2019

2. Silver et al (2018) Foreshadowing targeted violence: assessing leakage of intent by public mass murderers

Autism och våldsbejakande extremism

- Autism i sig leder **inte** till våldsbejakande extremism!
- Autism kan utgöra en **skörhet för intryck** av våldsbejakande extremism (nedsatt resilience/motståndskraft)
- Risken kan öka och sjunka beroende på **samvarierande sjukdomar** (depression, psykos, missbruk mm)

Autism och våldsbejakande extremism

- Specialintressen och hyperfokusering¹
- En begränsad förståelse för relation och relationsbygge²
- Utsatthet för mer dominerande individers åsikter
- Extremistiskt tänkande – autistisk rigiditet, rituellt tänkande
- Social utsatthet, mobbing
- Ensamhet
- Nedsatt mentalisering?

1. Al-Attar (2020) Autism spectrum disorders and terrorism: how different features of autism can contextualize vulnerability and resilience
2. Woodbury-Smith et al (2022) Vulnerability to Ideologically-Motivated Violence Among Individuals With Autism Spectrum Disorder

Autism och våldsbejakande extremism

- Aktsam med **co-morbiditet**:
  - Affektiv sjukdom
  - Missbruk
  - Psykotiska symtom
  - Ilska och aggression i andra forum

- Andra tecken på **gränsöverskridande beteende**?
  - Stalking, förföljelse?

Vilken typ av behandling?

- Identifiera grundproblematiken och stötta upp med habilitering
  - Introducera andra aktiviteter / sysselsättning¹
  - Omstyrning av intresset
  - Externt stöd till gränssättning

1. Al-Attar (2020) Autism spectrum disorders and terrorism: how different features of autism can contextualize vulnerability and resilience

Skattningsinstrumentet TRAP-18 (I)

Terrorist Radicalization Assessment Protocol

Riskbeteenden (8)

- Förberedelse (planering, kartläggning, infoinhämtning)
- Fixering
- Identifiering
- Test av egen förmåga
- Ökad aktivitet
- Viss kommunikation/information till omgivningen (läckage)
- Direkt och explicit kommunikation
- Enda möjliga utväg, våld det enda alternativet

Personliga kännetecken (10)

- Moralisk upprördhet
- Knuten till en ideologi
- Misslyckat försök att samarbeta med den ideologiska gruppen
- Beroende av den virtuella världen
- Misslyckat att uppnå önskad karriär
- Förändrat tänkesätt och humör
- Inga kärleksrelationer och sexualisering av våld
- Samband mellan psykisk störning och ideologi
- Kreativ och innovativ
- Historia av instrumentellt våld

Skattningsinstrumentet TRAP-18 (II)

Terrorist Radicalization Assessment Protocol

- **Förberedelse**

Planering, kartläggning, informationsinhämtning inför attack

- **Fixering**

Ökad fixering vid person eller sak, tilltagande isolering

- **Identifikation**

Intresse av vapen, militär befattning, tidigare kända gärningspersoner, uppleva sig vara företrädare för specifik sak eller trossystem

- **Test av egen förmåga**

Våldshandling ej tydligt relaterad till planerade och riktade våldet

Skattningsinstrumentet TRAP-18 (III)

Terrorist Radicalization Assessment Protocol

- **Ökad aktivitet**

Ökad frekvens av aktivitet i relation till målet, dagar/veckor före attack

- **Kommunikation till omgivningen**

Kommunikation till någon eller några i omgivningen

- **Direkt/explicit kommunikation**

Hot till målet eller polis

- **Enda möjliga utvägen**

Våldshandlingen upplevs oundviklig och nära i tid. Ofta i anslutning till desperation och psykisk press

Table 1
Prevalence of TRAP 18 Indicators Across 111 Lone Actor Terrorists

Indicator	Prevalence
Personal grievance and moral outrage	78%
Framed by an ideology	100%
Failure to affiliate with an extremist group	29%
Dependence on the virtual community	49%
Thwarting of occupational goals	55%
Changes in thinking and emotion	88%
Failure of sexual-intimate pair bonding	84%
Mental disorder	41%
Creativity and innovation	29%
Criminal violence by history	30%
Pathway warning behavior	80%
Fixation	77%
Identification	77%
Novel aggression	17%
Energy burst	8%
Leakage	85%
Last resort	28%
Directly communicated threat	22%

Note. TRAP = Terrorist Radicalization Assessment Protocol.

Vilket ansvar tillfaller psykiatrin och rättspsykiatrin?

- Det finns **inga** riskinstrument som går att använda på generella populationer.
- I rättspsykiatrin kan vi skatta våra egna patienter – tvångsvård och långa vårdtider med SUP är skydd.
- I vuxenpsykiatrin är kunskap om tidigare våldsamhet en viktig variabel men vårdens huvudsakliga uppgift är att **erbjuda vård, främst frivilligt** och i kortare perioder enligt LPT.

Incels

- **Involuntary Celibate**¹
  - Män som upplever sig ha blivit berövade rätten till sex
  - Online forum: misogyni och uppvigling till våld
- Våldsdåd i nutid riktade mot kvinnor²:
  - Sexuadsadistiska fantasier
  - Sexuellt färgat **hämndbegär**
  - Önskan om makt och kontroll

1. Broyd et al (2022) Incels, violence and mental disorder: a narrative review with recommendations for best practice in risk assessment and clinical intervention

2. Murray (2017) The Role of Sexual, Sadistic, and Misogynistic Fantasy in Mass and Serial Killing

Triad som grund till våld - incels¹

1. **Kognitiv förvrängning** (allt eller inget, övergeneralisering, nedsatt empati)
2. Fixering vid **avsaknad av sexuell umgänge**
3. **Skuldbeläggande av kvinnor**

1. Broyd et al (2022) Incels, violence and mental disorder: a narrative review with recommendations for best practice in risk assessment and clinical intervention

Incels och psykisk sjukdom

Psykisk sjukdom vanligt (*mentalceles*)¹:

- Depression – hopplöshet, självmordstankar
- Ångest
- Autism – regelstyrd "verklighet", tydlig rollfördelning, känsloreglering, impulsivitet

1. Broyd et al (2022) Incels, violence and mental disorder: a narrative review with recommendations for best practice in risk assessment and clinical intervention

Slutsatser och diskussionsämnen

- Det finns inget entydigt "ensamagerar-syndrom"
- Skolattacker förefaller utföra en särskild entitet där NPF är mer uttalat överrepresenterat
- Varningssignaler finns och kan fångas upp – icke psykiatriska variabler sannolikt både mer sensitiva och specifika än psykiatriska

Förslag på läsning, artiklar, källor

- Ensamagerande våldsverkare. En översikt och analys av befintlig forskning (FOI 2021)
- Ensamagerande våldsverkare. Profiler, riskbedömningar och digitala spår (FOI 2019)
- Brooks et Barry-Walsh (2022) Understanding the role of grievance and fixation in lone actor violence
- Gill et al (2021) Similar crimes, similar behaviors? Comparing lone-actor terrorists and public mass murderers
- Meloy (2015) TRAP 18
- Meloy et Gill (2016) The Lone-Actor Terrorist and the TRAP-18

**REGION
KRONOBERG**

hedvig.krona@kronoberg.se